

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
„Kształtowanie oferty edukacyjnej wyższych szkół zawodowych
a regionalny rynek pracy”

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION:
The development of educational offer of the higher vocational schools
and the regional labour market

Monika A. Łęska

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Promotor: prof. dr hab. Lechosław Garbarski
Recenzenci: prof. nadzw. dr hab. Elżbieta J. Biesaga-Słomczewska
prof. nadzw. dr hab. Czesław Szmidt

*Obrona odbyła się 27 czerwca 2011 roku
w Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie*

Przedmiot rozprawy i jego uzasadnienie

Tematem rozprawy jest analiza kształtowania oferty edukacyjnej przez wyższe szkoły zawodowe ze szczególnym uwzględnieniem wpływu regionalnego rynku pracy. Jest to zagadnienie szczególnie istotne ze względu na głębokie przemiany jakie na przełomie XX i XXI wieku przechodził polski system szkolnictwa wyższego, które wymusiły w szczególności:

- „ideologia neoliberalizmu, zakładająca urynkowienie i utowarowienie procesów nauczania i badań;
- polityka państwa odrzucająca dotychczasową strategię finansowania w pełnym zakresie szkolnictwa wyższego ze środków publicznych;
- zapotrzebowania społeczeństwa informacyjnego na kompetentnych pracowników” (Pachociński 2004).

Obraz pierwszych kilkunastu lat transformacji kształtowany był przede wszystkim przez zmiany o charakterze ilościowym. Nastąpił blisko pięciokrotny wzrost liczby studentów oraz czterokrotny wzrost odsetka młodzieży podejmującej studia po ukończeniu szkoły średniej. Zjawisko wzrostu aspiracji edukacyjnych społeczeństw jest zjawiskiem ogólnoswiatowym, związanym z rolą wiedzy we współczesnej gospodarce. W ostatnich latach zwiększyła się również konkurencyjność podmiotowa i przedmiotowa rynku usług edukacyjnych, wchodzącego w skład rynku wiedzy

(Dudek 2003), wzrost jego mobilności, zaistniały też zmiany demograficzne i społeczne; ponadto wyzwania globalizacji, społeczeństwa informacyjnego (Cellary 2001), nowych sposobów kształcenia oraz dostępu do wiedzy obciążuje rynek edukacyjny do nieustannej adaptacji. Szkoła wyższa otwiera się na potrzeby wielowymiarowej rzeczywistości i włącza się w jej kreowanie – tworząc *Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego (European Higher Education Area)*, *Europejską Przestrzeń Badawczą (European Research Area)*, jak również uczestnicząc w realizacji wizji *Europy Wiedzy (Europe of Knowledge)*.

Zmiana warunków funkcjonowania powoduje, że istnieje konieczność kompleksowego spojrzenia na działania szkół wyższych przez pryzmat specyfiki usługi edukacyjnej. Problematyka rozprawy wpisuje się w nurt dyskusji nad możliwościami i zakresem kształtowania oferty edukacyjnej szkół wyższych – instytucji zaufania publicznego realizującej cele społeczne. Współczesne uczelnie funkcjonujące autonomicznie, aczkolwiek w warunkach licznych obwarowań regulujących, to również organizacje działające w warunkach rynkowych. Państwowe wyższe szkoły zawodowe powstały dzięki *ustawie o wyższych szkołach zawodowych z 26 czerwca 1997 roku*¹ mając za zadanie kształcić studentów do wykonywania konkret-

¹ Ustawa o wyższych szkołach zawodowych z 26 czerwca 1997, Dz. U. Nr 96, poz. 590. Obecnie szkoły te funkcjonują na podstawie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z 27 lipca 2005 (Dz. U. nr 164, poz. 1365 z późn. zm.)

nych zawodów, nadając im tytuł zawodowy licencjata lub inżyniera. Obecnie nowe podstawy prawne rozszerzyły możliwości funkcjonowania tych uczelni, dając im możliwość kształcenia również na poziomie magisterskim. Tworząc PWSZ zakładano jednocześnie daleko idącą pomoc państwowych szkół akademickich, co znalazło odbicie w artykułach ustawy z 1997 roku. Utworzenie szkoły zawodowej wymagało poparcia potencjalnych regionalnych partnerów akademickich, a utworzenie nowej specjalności - rodzaju promesy współpracy, po której obligatoryjne było podpisanie porozumienia. W aspekcie analizowanych zagadnień, ważna jest odpowiedź na pytanie czy tworzenie PWSZ było (i jest) uzasadnione społecznie i jak w obliczu zmieniającej się rzeczywistości będzie wyglądała ich dalsza działalność. Lokalne społeczności nie mają wątpliwości w pierwszej kwestii - utworzenie tych szkół to uzasadniona decyzja edukacyjna i społeczna, umożliwiająca młodzieży pochodzącej z uboższych kręgów społecznych uzyskanie wykształcenia. Analizy wskazują, że często są to przypadki pierwszego dyplomu w rodzinie. Wyższe szkoły zawodowe swoje siedziby mają w byłych miastach wojewódzkich z reguły z dala od wielkich ośrodków akademickich. Te specyficzne podmioty edukacji nie doczekały się jak dotąd obszerniejszych analiz, chociaż ich liczba (36 - stan na 24 maja 2011) sugerowałaby taką potrzebę i tę właśnie lukę uzupełnia rozprawa.

Tempo przemian ekonomiczno-technologicznych gospodarki dekady potęguje efekt nieprzystosowania szkolnictwa wyższego do wymagań rynku pracy. Zmiany gospodarcze przekładają się na wymagania stawiane przez pracodawców, dotyczących między innymi kompetencji pracowników, jakości pracy oraz dążenia do podnoszenia konkurencyjności na rynku. Strategie przedsiębiorstw realizowane są poprzez najnowsze rozwiązania technologiczne oraz innowacyjne formy organizacji pracy, które wymagają zmiany trybu i sposobu funkcjonowania przedsiębiorstwa oraz mentalności i aspiracji pracowników. Oznacza to, że mają być oni elastyczni i kreatywni w swoich działaniach. Ważna jest również motywacja, akceptacja innowacji oraz umiejętność pracy w zespole. Wymogi te oznaczają przejście do aspektów jakościowych w zakresie polityki zatrudnienia, z silnym akcentem roli kompetencji zawodowych uzyskanych w systemie kształcenia. Nowoczesny system edukacji kształtując politykę kształcenia, musi uwzględniać w niej mobilność i zapotrzebowanie zmiennego i dynamicznego rynku pracy. Cel ten staje się jednym z najważniejszych zadań nowoczesnego systemu kształcenia w obliczu innowacyjnej, gospodarki (Linert).

Cele i założenia rozprawy

Dysertacja ma charakter poznawczy, zaś jej celem jest skonfrontowanie oczekiwań podmiotów rynku edukacyjnego oraz rynku pracy. *Głównym celem roz-*

prawy było określenie determinant kształtowania oferty edukacyjnej przez wyższe szkoły zawodowe ze szczególnym uwzględnieniem regionalnego rynku pracy, zaś *celem praktycznym* było określenie produktu (oferty edukacyjnej) z punktu widzenia wymogów jakie stawia obecnie (i stawiać będzie w przyszłości) regionalny rynek pracy. *Celem podjętych w dysertacji badań* była odpowiedź na pytanie, w jakiej mierze kształtowana oferta edukacyjna szkół wyższych (w tym zawodowych) odpowiada (i będzie odpowiadać w prognozowanej perspektywie) wielkości oraz strukturze potrzeb regionalnego rynku pracy. *Teza główna pracy* wskazuje, że oferta edukacyjna wyższych szkół zawodowych nie odpowiada wielkości i strukturze potrzeb regionalnego rynku pracy.

Hipotezy badawcze

Na podstawie teoretycznych rozważań oraz dotychczasowych badań sformułowano trzy hipotezy szczegółowe, przy czym pierwsza z nich została uzupełniona hipotezami pomocniczymi.

Hipoteza 1: Oferta edukacyjna wyższych szkół zawodowych jest silniej determinowana popytem na usługi edukacyjne niż potrzebami rynku pracy.

- 1.1. *Oferta edukacyjna wyższych szkół zawodowych jest tworzona głównie na podstawie aktualnych bądź przeszłych preferencji kandydatów poznanych w procesie rekrutacji.*
- 1.2. *Wyższe szkoły zawodowe wykazują niską elastyczność w reagowaniu na potrzeby rynku pracy, spowodowaną między innymi przewlekłością procedur niezbędnych do modyfikacji oferty.*

Hipoteza 2: Regionalny rynek usług edukacyjnych charakteryzuje zbyt duża liczba absolwentów w stosunku do możliwości wchłonięcia ich przez rynek pracy. To niedopasowanie prowadzi w konsekwencji do stratyfikacji szkół wyższych.

Hipoteza 3: Regionalny rynek pracy charakteryzuje niski stopień koordynacji pomiędzy oczekiwaniami pracodawców i pracobiorców (absolwentów).

Charakteryzuje się on:

- a) *niedopasowaniem strukturalnym związanym z kwalifikacjami*
- b) *niedopasowaniem mentalnym oraz behawioralnym*
- c) *niedopasowaniem instytucjonalnym.*

Metody badawcze

Cel rozprawy realizowano w oparciu o rozważania teoretyczne wykorzystując w tym celu literaturę polską i zagraniczną, sprawozdawczość statystyczną oraz publikacje zawarte m.in. w czasopismach "Journal of Marketing", "Journal of Marketing Management", "Journal of Marketing for Higher Education". Realizacja celów postawionych w rozprawie wymagała przeprowadze-

nia własnych badań empirycznych. W projektowanych badaniach własnych, do zbierania materiału, wykorzystane zostały ankieta audytoryjna, wywiad i analiza dokumentów. Kwestionariusz ankiet audytoryjnych opracowany został w dwóch wersjach: skierowanych do studentów ostatnich lat studiów oraz uczestników studiów podyplomowych. Pytania w większości miały charakter zamknięty, zaopatrzone były w kafeterię zamkniętą, półotwartą lub koniunktywną, sformułowane jednoznacznie i konkretnie. Narzędzie badawcze miało służyć zdiagnozowaniu następujących problemów badawczych:

- 1) *motywy wyboru uczelni/ studiów*
- 2) *ocena programu studiów oraz nabywanej w trakcie studiów wiedzy i umiejętności*
- 3) *wiedza o rynku pracy - preferencje pracodawców w opiniach przyszłych absolwentów*
- 4) *wzorce kariery zawodowej – jak badani wyobrażają sobie przyszłość, ich oczekiwania co do zgodności przyszłej pracy z wykształceniem*
- 5) *warunki przyszłej pracy*
- 6) *szanse na rynku pracy - strategię poszukiwania pracy oraz motywy wyjazdów za granicę.*

W badaniach posłużono się również wywiadem konwersacyjnym, to znaczy takim, w którym respondent znał cel, charakter i przedmiot wywiadu, a rozmowa z nim dawała możliwość swobodnej wymiany zdań. Wykorzystując zasadę doboru celowego wytypowano *teren badań* oraz *podmioty badane* (państwowe wyższe szkoły zawodowe) natomiast technika losowego doboru została zastosowana przy typowaniu respondentów w ankietach audytoryjnych.

We wrześniu 2008 przeprowadzone zostały badania pilotażowe, służące sprawdzeniu poprawności narzędzi, ich kompletności i przydatności do realizacji celu badań oraz weryfikacji poprawności postawionych hipotez. Badania pilotażowe z wykorzystaniem ankiety przeprowadzono wśród studentów 3 roku studiów stacjonarnych na 11 z 12 oferowanych kierunków kształcenia Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Białej Podlaskiej (kierunek rolnictwo uruchomiono w roku akademickim 2008/2009). Objęto nimi łącznie 60 studentów. Efektem przeprowadzenia badań było pozytywne zweryfikowanie zasadności postawionych hipotez oraz pozytywna weryfikacja kwestionariusza ankiety potwierdzająca jego kompletność. Procedura badawcza składała się z kilku etapów: punkt wyjścia stanowiło ustalenie stanów początkowych a zatem diagnoz w zakresie funkcjonowania regionalnego rynku pracy i dostępnej na danym terenie oferty edukacyjnej (w tym wyższych szkół zawodowych). Diagnoza uwzględniająca tempo i kierunek zmian była prowadzona w aspekcie podaży i popytu rynku pracy oraz oferty edukacyjnej.

W wymiarze ilościowym analiza opierała się o źródła zastane dotyczące regionalnego rynku pracy oraz

strukturę wykształcenia i bezrobocia wśród absolwentów szkół wyższych. Źródła obejmowały literaturę przedmiotu, sprawozdawczość statystyczną (raporty, ekspertyzy, roczniki statystyczne), programy przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji bezrobotnych oraz oferty pracy dla osób z wyższym wykształceniem będące w posiadaniu urzędów pracy. W wymiarze jakościowym analiza odnosiła się do określenia zbieżności oceny (bądź jej braku) dostępnej oferty edukacyjnej z zapotrzebowaniem rynku pracy wyrażanej przez jej uczestników (studentów, przedstawicieli szkół wyższych, pracodawców). W grudniu/ styczniu 2009/2010 roku zostały przeprowadzone 542 ankiety audytoryjne ze studentami ostatnich lat studiów licencjackich wyższych szkół zawodowych Lubelszczyzny (50% populacji) 80 ankiet audytoryjnych z uczestnikami studiów podyplomowych, zaś w 3 kwartale 2010 roku 8 swobodnych wywiadów pogłębionych z przedsiębiorcami.

Kolejne działanie stanowiło szczegółowe poznanie oferty edukacyjnej uczelni wyższych. W lipcu 2010 roku przeprowadzone zostały 3 wywiady z przedstawicielami, funkcjonującymi w analizowanym regionie, uczelni wyższych, gdzie scenariusz określał:

- ocenę aktualnej oferty edukacyjnej (kierunki, specjalności i specjalizacje, programy, poziom kształcenia);
- ocenę obecnych efektów kształcenia (wiedza teoretyczna i możliwości jej wykorzystania w praktyce, umiejętności i kwalifikacje nabywane przez studentów (ważne oraz zbędne) dla podjęcia pracy w wyuczonym zawodzie);
- oczekiwania pracodawców w stosunku do absolwentów uczelni wyższych (rodzaj wiedzy, preferowane umiejętności i kwalifikacje, dostrzegane zmiany);
- zgodność oferty edukacyjnej z zapotrzebowaniem regionalnego rynku pracy (jakość i struktura oferty edukacyjnej a oczekiwania pracodawców względem wiedzy, kierunków kształcenia, specjalizacji);
- kwalifikacje osobowościowe, społeczno – demograficzne, pozazawodowe wpływające na pozycję rynkową absolwentów wyższych uczelni;
- ocenę sytuacji osób w wyższym wykształceniu na rynku pracy (rodzaj umowy, miejsce i czas pracy, płaca);
- przewidywanie zmian na regionalnym rynku pracy i rola uczelni w jego kształtowaniu – współdziałanie z gospodarką, branżą i sektorymi przyszłości, zmiany preferencji cech pracowniczych;
- rola uczelni w pomocy absolwentom na rynku pracy.

Spośród miast, pełniących funkcję edukacyjnego centrum regionalnego oraz posiadających na swoim terenie przynajmniej jeden duży zakład pracy zostały wytypowane jednostki do badań. Z założenia takie miasta stały się miejscem funkcjonowania wyższych

szkół zawodowych. Szczegółowej analizie zostały poddane następujące wyższe uczelnie zawodowe: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej a obecnie Państwowa Szkoła Wyższa (2000), Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie (2001) oraz Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Szymona Szymonowicza w Zamościu (2005).

Wyniki

W nowoczesnej gospodarce z rynku pracy płyną wyzwania dla systemu edukacji, a mianowicie rozwijanie kształcenia nastawionego na praktykę. Realizacja tego wyzwania możliwa jest poprzez zbliżenie kształcenia zawodowego do rzeczywistości funkcjonowania przedsiębiorstw oraz lokalnych rynków pracy. Konieczne jest też zorientowanie programów czy metod kształcenia na rozwijanie kompetencji społecznych, umożliwiających radzenie sobie z niepewnością czy bezrobociem na rynku pracy. Młodzi ludzie poprzez uczestnictwo w źle zaprojektowanych i/lub realizowanych ścieżkach edukacyjnych obarczeni są dużym ryzykiem stawania się grupą wykluczenia na rynku pracy (Bańka 2007).

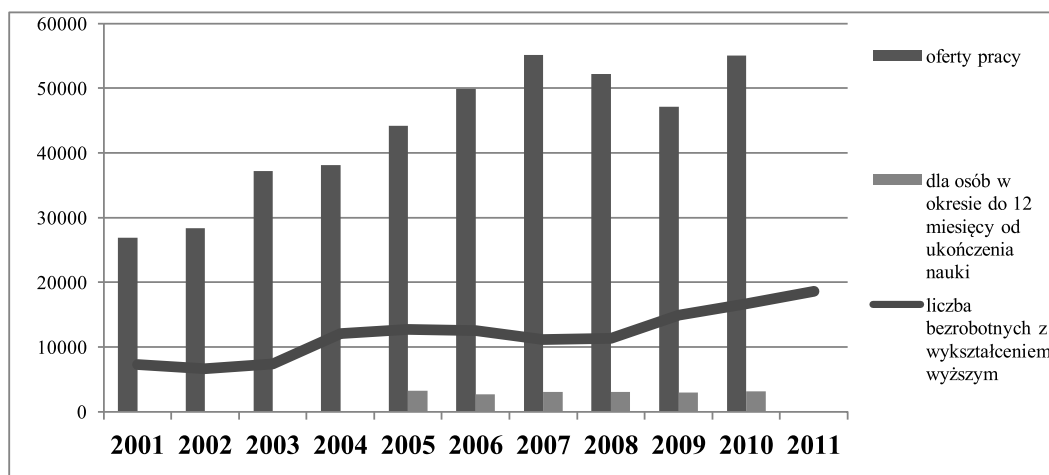
Weryfikacja hipotezy 1 przeprowadzona na podstawie wywiadów z przedstawicielami wyższych szkół zawodowych (rektorów, prorektorów do spraw dydaktycznych lub kształcenia) została oceniona pozytywnie. Oferta edukacyjna wyższych szkół zawodowych jest bardziej determinowana popytem na usługi edukacyjne aniżeli potrzebami rynku pracy. Jest to widoczne w wielu wypowiedziach Prorektorów, gdzie dominuje nastawienie na kandydata i spełnienie jego oczekiwań a zbyt mała jest w tym układzie elastyczność uczelni w reagowaniu na potrzeby rynku pracy. Wywiady przeprowadzone z przedstawicielami uczelni wyższych jednoznacznie potwierdzają również zasadność hipotezy pomocniczej, że *oferta edukacyjna wyższych szkół zawodowych jest tworzona głównie na podstawie aktualnych bądź przeszłych preferencji kandydatów poznanych w procesie rekrutacji*, co potwierdzają pytani Prorektorzy. Badania dowodzą, że uczelnie w swoich działaniach kierują się zainteresowaniem studentów wybierających określone kierunki studiów, których trudno przekonywać, że nie powinni wybierać kierunków społecznych tylko inżynierskie. Ponadto potwierdzona została druga z hipotez pomocniczych, że *wyższe szkoły zawodowe wykazują niską elastyczność w reagowaniu na potrzeby rynku pracy, spowodowaną między innymi przewlekłością procedur niezbędnych do modyfikacji oferty*. W uczelniach państwowych o powoływaniu kierunków studiów przesądza głównie kadra, którą trzeba zatrudnić w celu uruchomienia nowych zajęć. Fakt ten ma uzasadnienie w samorządności uczelni, które konstruując ofertę edukacyjną kierują się zatrudnieniem przede wszystkim własnych pracowników. Uruchomienie nowego kierunku to również określony

czas i inne bariery, często niestety nie do udźwignięcia dla uczelni. Cała procedura jest długa, skomplikowana, czasami przez to spóźniona, a często ogranicza ona uruchomienie określonych kierunków. Uruchomienie nowego kierunku studiów to również zatrudnienie samodzielnych pracowników nauki, doktorów, których regionalnie również brakuje. Przyczyną powoływania nowych kierunków jest też chęć dopasowania się do wskazań wyboru kierunków przez maturzystów tyle że rzadko uczelnie kierują się w tym zakresie badaniami (raczej niesformalizowanymi opiniami). Popyt na pracę jako determinanta jest najczęściej uwzględniona w deklaracjach, a nie w działaniach uczelni. Stąd prawdopodobnie raczej mało konkretne odpowiedzi o kierunku czy zawody przyszłości. Opinie dotyczą raczej zmian ogólnych, makrokierunków czy dosyć mglistej przyszłości wszystkiego, co związane jest w wysokimi technologiami, a opisywane w różnych konfiguracjach słownych. Prawdopodobnie stąd też wynika brak konsekwencji realizacyjnej – współdziałanie i współpraca z podmiotami gospodarczymi wymaga przestrzegania twardych reguł rynkowych, których szkoły te zachowawczo boją się przekroczyć. Badania pozwalają potwierdzić również fakt wyboru kierunków przez młodzież, niekoniecznie determinowany potrzebami rynku. Na niektóre kierunki nadal jest wielu chętnych pomimo, że istnieje ranking kierunków o największej liczbie bezrobotnych absolwentów.

Weryfikacja hipotezy 2 w wymiarze ilościowym dotyczyła liczby funkcjonujących na regionalnym rynku pracy absolwentów szkół wyższych (w tym zawodowych) uwzględniając różnicujące ich cechy społeczno – demograficzne oraz zgłaszanej przez pracodawców wielkości zapotrzebowania na absolwentów szkół wyższych o określonych kwalifikacjach (również z ich wewnętrznym zróżnicowaniem). Diagnoza ta opierała się o źródła zastane dotyczące regionalnego rynku pracy oraz strukturę wykształcenia i bezrobocia wśród absolwentów szkół wyższych. Województwo lubelskie zajmuje w roku 2010/2011 szóstą pozycję w Polsce pod względem liczby studiujących (5,4% ogółu). Lublin – stolica województwa to jednocześnie największy ośrodek akademicki, ale w regionie działają także mniejsze ośrodki szkolnictwa wyższego: w Białej Podlaskiej, Zamościu i Chełmie oraz Tomaszowie Lubelskim, Rykach i Puławach. W roku akademickim 2009/2010 w województwie lubelskim dyplomy ukończenia studiów otrzymało 29,6 tys. osób, co było liczbą większą o 17% niż rok wcześniej. Znacząco zmieniała się również struktura absolwentów – największej osób ukończyło kierunki ekonomiczne i administracyjne oraz społeczne i humanistyczne. Zmiany stanu bezrobocia w ostatnich 7 latach wskazują na największy wzrost liczby bezrobotnych po kierunku filologia polska (o 172%). W dalszej kolejności jest to pedagogika – o 75,4% oraz administracja – o 46,7%. W podziale na zawody bezrobotni absolwenci z wykształceniem wyższym to w pierwszej kolejności ekonomiści, a następnie pedagodzy i specjaliści administracji publicznej.

Zestawienia liczby bezrobotnych absolwentów z ofertami pracy jednoznacznie pokazują obraz niekorzystnych zjawisk występujących na lubelskim rynku pracy w kontekście tej specyficznej grupy społecznej. Występujący wysoki poziom aspiracji edukacyjnych ludności Lubelszczyzny niweczy słaba koordynacja ze

zmiennymi potrzebami rynku pracy. Stanowi to potwierdzenie pozytywnej weryfikacji drugiej hipotezy szczegółowej rozprawy, że lubelski (regionalny) rynek usług edukacyjnych charakteryzuje zbyt duża liczba absolwentów w stosunku do możliwości wchłonięcia ich przez rynek pracy.

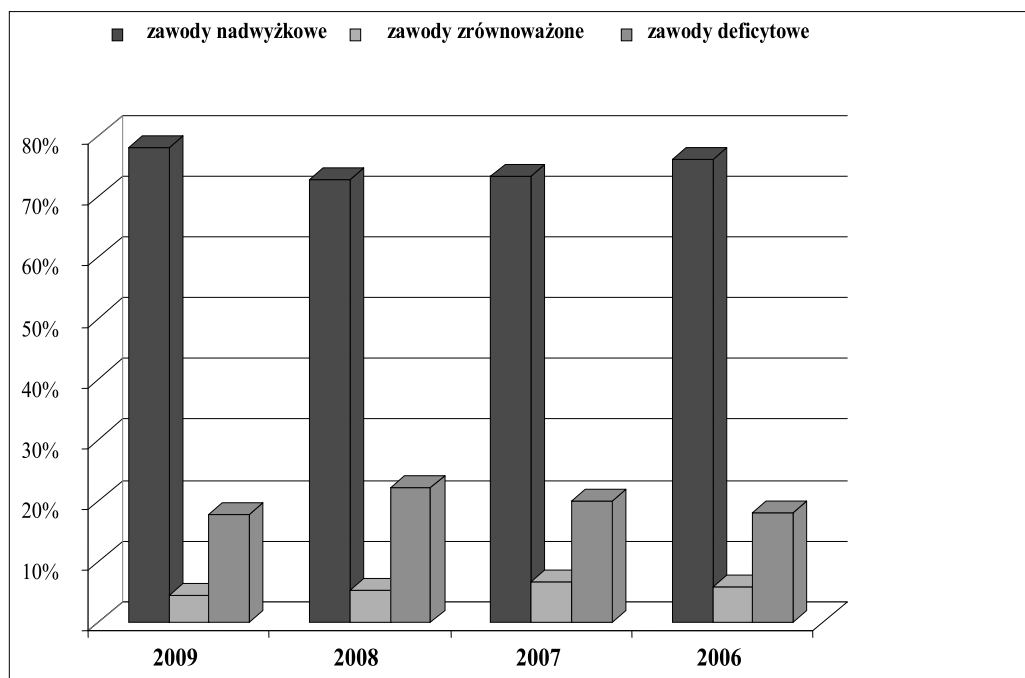
Rysunek 1. Bilans bezrobocia i ofert pracy w województwie Lubelskim w latach 2001-2011.

Figure 1. Balance of unemployment and job vacancies in the Lubelskie province in 2001-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie: dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy 2001-2011

Niekorzystne zjawisko niedopasowania struktury popytu i podaży występują pomimo aktywizacji absolwentów (Program Pierwsza Praca, Inkubator Przedsiębiorczości) ponieważ przyczyną jest fakt

kształcenia nie tych, których potrzebuje rynek pracy. Nastąpiła nadprodukcja absolwentów w niektórych zawodach, przy jednoczesnym deficycie w innych.

Rysunek 2. Zawody deficytowe, nadwyżkowe i zrównoważone w województwie Lubelskim w latach 2006-2009.

Figure 2. Deficit, surplus and balanced professions in the Lubelskie province in 2006-2009

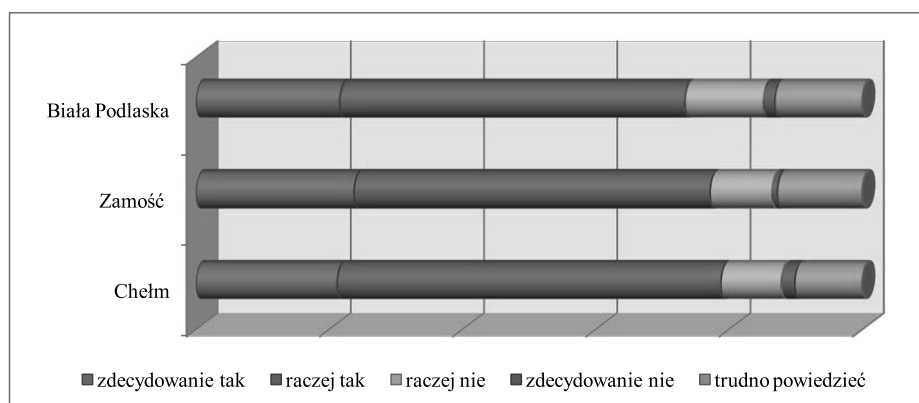
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie lubelskim w 2009 roku*. WUP, Lublin, s. 56.; *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w powiecie białskim i mieście Biała Podlaska za 2009 rok*. PUP, Biała Podlaska, s. 21-28.; *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w mieście Chełm i powiecie chełmskim za 2009 rok*. PUP, Chełm, s. 18-22.

Należy również pamiętać, że rozwój gospodarczy wymaga pracowników o różnych poziomach wykształcenia. Szacuje się, że w Polsce około 60% popytu na pracę stanowi zapotrzebowanie na absolwentów szkół zawodowych, tymczasem wg M. Kabaja „w ostatnim dziesięcioleciu robiono wszystko, aby zdyskredytować edukację zawodową i techniczną. Z badań ewolucji aspiracyjnych młodzieży wynika, że o ile w 1990 r. 30% młodych ludzi deklarowało chęć zdobycia wykształcenia zawodowego, to w 1998 już tylko 5%. Nastąpiła masowa likwidacja szkół zawodowych, droższych w utrzymaniu niż zastępujące je szkoły ogólnokształcące. W efekcie gospodarka zaczyna odczuwać blokujący rozwój wielu firm narastający deficyt absolwentów szkół zawodowych, którzy także bez problemu znajdują pracę w UE” (Kabaj 2004, Sulmicka 2007). Jest to również konsekwencja przyjętego systemu kształcenia wg formuły - 80% to uczniowie liceów ogólnokształcących, zaś 20% szkół zawodowych. To powoduje niedobór dotyczący wszystkich, nie tylko tradycyjnie wymienianej branży IT.

Współczesny rynek pracy nie jest stabilny, ulega nieustannej ewolucji wynikającej ze zmian, obejmujących wszystkie sfery życia. Jednocześnie stale obserwujemy wzrost tempa tych zmian, niezwykle trudnych do przewidzenia, co jest przyczyną nieprzewidywalności pracy w przyszłości (Borkowska 2004). Zmiany w gospodarce, globalizacja oraz szybkie tempo rozprzestrzeniania się wysokiej technologii przekładają się na zmiany społeczne, w tym dotyczące świat pracy. Powszechne skrócenie dystansów powoduje, że możliwe jest podjęcie pracy na światowym rynku pracy. Ale rozwój technologii to również Internet i praca za granicą bez konieczności opuszczania domu w kraju. Telepraca to przejaw globalizacji o dużym wpływie na kształt i funkcjonowanie obecnego rynku pracy. Wzrasta również zakres wykorzystania w pracy nowych technologii, które niewątpliwie zwiększają wymagania kwalifikacyjne. Stanowiska stają się coraz bardziej zaawansowane technologicznie, wymuszając wydłużenie procesów przygotowawczych. Niekorzystne jest natomiast wymaganie pracodawców dotyczące gotowości do pracy zaraz po zatrudnieniu, co

jest szczególnie trudne w sytuacji absolwentów, nieposiadających jeszcze doświadczenia zawodowego (Bańka 2006). Obecne przygotowanie do wejścia na rynek pracy wymaga przecież zgromadzenia dużo większego kapitału kariery niż jeszcze kilka lat temu.

Pozytywnie zweryfikowano również hipotezę 3 zakładającą, że lubelski rynek pracy oraz miejsce na nim absolwentów wyższych szkół zawodowych, charakteryzuje niski stopień koordynacji pomiędzy oczekiwaniami przedsiębiorców/pracodawców a oczekiwaniami absolwentów. Występujące na nim niedopasowanie strukturalne, mentalne i instytucjonalne to problem najbardziej charakterystyczny i widoczny. Niedopasowanie strukturalne dotyczy kwalifikacji osób poszukujących pracy i kwalifikacji pożądaných z punktu widzenia pracodawców. Z niego bezpośrednio wynika niedopasowanie mentalne. Analiza wywiadów z przedsiębiorcami ukazuje absolwentów często niewiedzących na czym polega praca, gdzie i jaka jest ich rola w firmie. Takie niedopasowanie uzupełnia niedopasowanie behawioralne. Przedsiębiorcy często podkreślali w wywiadach, że absolwentów cechuje brak chęci do pracy i zaangażowania. Równie często wskazywali na brak własnej inicjatywy. Najmniej emocji wywołuje niedopasowanie instytucjonalne – pomiędzy przedsiębiorstwem, a uczelnią. Posiadana przez młodzież wiedza o regionalnym rynku pracy oraz ocena własnych możliwości tworzą przesłanki oczekiwań i wyobrażeń o swojej roli i sytuacji na nim. Najczęściej *tranzycja* (Rożnowski 2009) wywołuje nadzieję w młodzieży ale też nierzadko jest to poczucie przytłoczenia trudnością zadań stojących przed nią w sytuacji wkroczenia na rynek pracy. Problemem młodych jest też brak wiary w poprawę sytuacji na tym rynku. Wpływa to negatywnie na ich aktywność, wyrażaną na przykład tworzeniem własnych miejsc pracy, nasilając jednocześnie postawy migracyjne. Dodatkowo młodzież wchodząca na rynek pracy czuje się nie w pełni do tego przygotowana, aczkolwiek ich wyobrażenia o posiadanych umiejętnościach, wiedzy i przygotowaniu są wysokie to słabo korespondują z tymi wyrażanymi przez pracodawców.

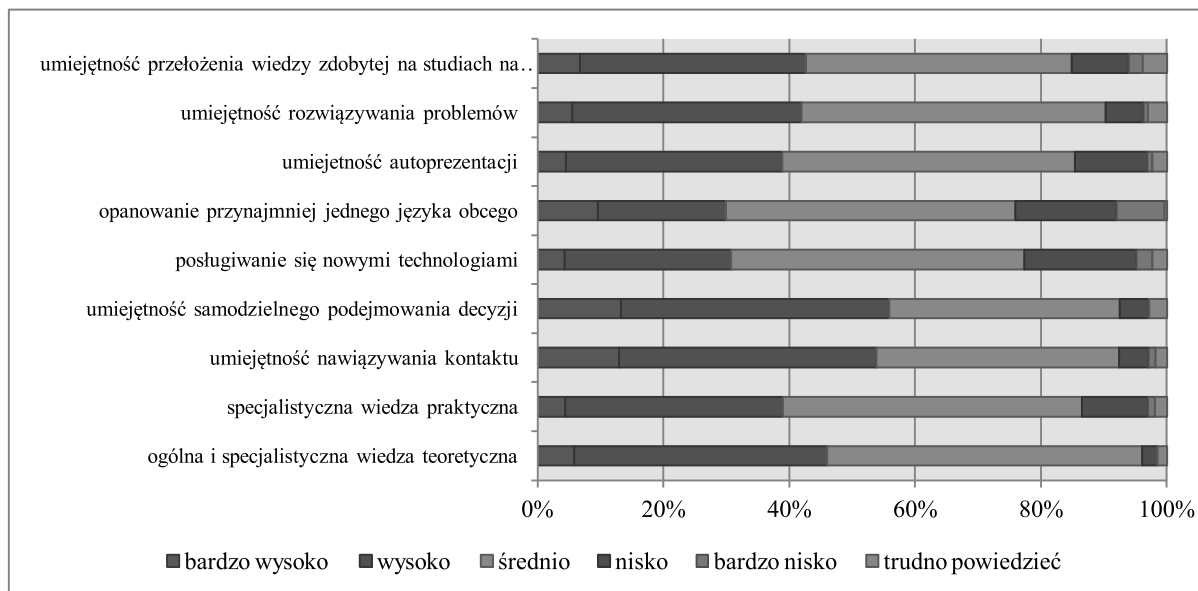
Rysunek 3. Ocena przygotowania do wykonywania zawodu po studiach (dane w %).

Figure 3. Evaluation of preparing to practice after graduation (data in%).

Źródło: opracowanie własne

Swoje przygotowanie teoretyczne wysoko lub bardzo wysoko oceniała niemal połowa ankietowanych studentów studiów licencjackich i ponad połowa słuchaczy studiów podyplomowych. Ale zdecydowanie najkorzystniej zostały ocenione umiejętności w zakresie komunikacji i nawiązywania kontaktu z inny-

mi ludźmi (średnio przez 40,1%) oraz umiejętność samodzielnego podejmowania decyzji (średnio przez 42,3%) i rozwiązywania problemów (średnio przez 36,4%). Są to umiejętności najbardziej cenione i pożądane przez pracodawców, ale budzące jednocześnie najwięcej krytyki i zastrzeżeń

Rysunek 4. Ocena nabytej podczas studiów wiedzy i umiejętności (studenci studiów licencjackich)

Figure 4. Evaluation of the knowledge and skills (bachelor students)

Źródło: opracowanie własne

Najbliżej zgodności są opinie obu grup dotyczące opanowania przynajmniej jednego języka obcego. W tej ocenie co czwarty ankietowany był zdania, że opanowanie języka obcego jest na niskim bądź bardzo niskim poziomie. Ale w swoich ocenach nie wszyscy przedsiębiorcy są jednakowo krytyczni chociaż powyższe niedopasowanie w różnym natężeniu podkreślają wszyscy. Nie skłania to przedsiębiorców do głębszej analizy zjawiska czego dowodem jest kłopot z odpowiedzią o kierunki lub szerzej uczelnie, gdzie występuje ono częściej i czy podlega może jakimś zmianom. Często podkreślane przez przedsiębiorców w wywiadach, że dla nich jako pracodawców kierunek czy dyplom nie ma znaczenia, towarzyszy przekonaniu, że wykonania większości zadań w firmie pracownik musi się nauczyć na miejscu. Widać w takiej postawie niekonsekwencję, że niezależnie od wykształcenia i tak właściwa nauka odbywa się na miejscu w przedsiębiorstwie a z drugiej strony niemożliwe do spełnienia życzenie o absolwenta nie wymagającego już takiej edukacji. Szkolenia to we współczesnych firmach już standard, ale nadal mile widziane są w aplikacjach absolwentów również doświadczenia, staże czy praktyki. Nowością jest jednak ich postrzeganie – częściej mają one wymiar jakościowy, a nie ilościowy – mierzony ilością przepracowanego czasu. Znamienne jest również wysokie ocenianie, spychanych jeszcze niedawno na drugi plan, absolwentów studiów niestacjonarnych. Ich poziom wykształcenia może nie zawsze wprost propor-

cjonalnie koresponduje z absolwentami studiów stacjonarnych, ale ich dojrzałość zawodowa pozwala im lepiej wiązać praktykę z teorią.

Zapewne można próbować przybliżyć edukację do potrzeb rynku pracy ponieważ wiele rzeczy można poprawić. Wiedza absolwentów na temat rynku pracy jest zdecydowanie niewystarczająca w czym może im pomóc uczelnia, chociaż jak dotąd odbywa się to z trudnościami. Oferowana pomoc ze strony Akademickich Biur Karier nie budzi zainteresowania młodzieży. Mechanizmy poznawcze człowieka powodują, że studenci/absolwenci nie wyobrażają sobie wielu przyszłych trudności związanych z wchodzeniem na rynek pracy. I chociaż, jak pokazują badania obawiają się tej chwili, to jednak nie podejmują w tym celu żadnej aktywności, a przecież ważne jest, żeby nie ulegać iluzji w postrzeganiu świata pracy a to gwarantuje trafność wiedzy o nim. Z drugiej strony nie należy oczekiwać zmiany szkół wyższych w zawodówki, których absolwenci będą zajmowali ściśle określone specjalistyczne stanowiska ze ściśle określonym kompendium wiedzy. Nie taka jest rola szkoły wyższej i nie o taką edukację chodzi. Zbyt nie uzawodowienie i pragmatyzm kształcenia może być nie mniej szkodliwy jak skostniałość i brak woli do podjęcia zmian. Odpowiedzią na zmiany niech będą studia podyplomowe zaś studia wyższe podbudują je w solidnych podstawach. Bo przecież należy wdrożyć do podtrzymywania postaw wiedzy (*life long learning*).

Literatura:

1. Bańka A. (2006), *Kapitał kariery – uwarunkowania, rozwój i adaptacja do zmian organizacyjnych oraz strukturalnych rynku pracy*. W: Z. Ratajczak, A. Bańka, E. Turska, *Współczesna psychologia pracy i organizacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
2. Bańka A. (2007), *Psychologiczne doradztwo zawodowe*. Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań.
3. Borkowska S. (red.) (2004), *Przyszłość pracy w XXI wieku*. Warszawa, IPISS.
4. Cellary W. (2001), *Edukacja w społeczeństwie informacyjnym*. W: *Szkoły wyższe wobec wyzwań integracji europejskiej*. Sejmowa Komisja Edukacji, Nauki i Młodzieży, Warszawa.
5. Dudek M. (2003), *Wartość kapitału intelektualnego w gospodarce globalnej*. W: (red.) M. Dudek, *Poszukiwanie modelu wyższej szkoły niepaństwowej*. WSM, Legnica.
6. Kabaj M. (2004), *Prognoza podaży absolwentów i popytu na pracę według poziomów wykształcenia*, Warszawa.
7. Pachociński R. (2004), *Kierunki reform szkolnictwa wyższego na świecie*. Warszawa, IBE.
8. Roźnowski B. (2009), *Przechodzenie młodzieży z systemu edukacji na rynek pracy w Polsce. Analiza kluczowych pojęć dotyczących rynku pracy u młodzieży*. KUL, Lublin.
9. Sulmicka M. (2007), *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015: Czy nadchodzą dobre czasy dla szkolnictwa i nauki*. E-Mentor, SGH, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, nr 2.

Adres do korespondencji / Mailing address: leskamon@poczta.onet.pl